

dr hab. Roman Opiłowski, prof. UWr
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Filologii Germańskiej
Zakład Lingwistyki Stosowanej
Pracownia Lingwistyki Mediów
Pl. Nankiera 15 b
50-140 Wrocław

Wrocław, 16.12.2022

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Magdy Grzybowskiej, pt.
„Fachsprachenvermittlung für den modernen Arbeitsmarkt.
Ausbildung von Fachsprachenlehrern in Curricula des Germanistikstudiums
am Beispiel Polens“

(pol.: „Nauczanie języków fachowych na potrzeby nowoczesnego rynku
pracy. Kształcenie nauczycieli języków specjalistycznych w programach
studiów filologii germańskiej na przykładzie Polski)

Kształcenie nauczycieli języków specjalistycznych to trudne i odpowiedzialne zadanie. Trudność wynika po pierwsze z wąskiej i precyzyjnej materii języka specjalistycznego, który na domiar tego jest jeszcze językiem obcym dla uczących się. Ta kompilacja zakresów nauczania stawia nauczycieli oraz planistów programów nauczania przed nie lada wyzwaniem. Można, a wręcz trzeba, dołączyć do tych trudności nieustanny rozwój i zmiany sektora biznesowego, dla którego procesów, produktów i projektów pojawiają się nowe pojęcia, określenia i wszystkie inne pozostałe redefinicje. Taka dynamika przeobrażeń językowych i komunikacyjnych dotyczy właśnie sektora nowoczesnych usług biznesowych, ponieważ posiada on zagraniczny kapitał koncepcyjny, finansowy i zarządczy, a ten musi być odpowiednio zaimplementowany w różnych krajach. W tymże sektorze absolwenci kierunków neofilologicznych polskich uczelni podejmują zatrudnienie również jako nauczyciele języków specjalistycznych. Na tle takiego zarysu sytuacji rozprawa doktorska p. mgr Magdy Grzybowskiej poświęcona analizie i ocenie kształcenia nauczycieli języków specjalistycznych wydaje się od samego początku zadaniem ambitnym, aktualnym i potrzebnym.

Przedłożony manuskrypt składa się z sześciu rozdziałów i obejmuje część wprowadzającą, teoretyczną, metodyczną, analityczną i konkluzyjną oraz zawiera części końcowe. Nie odnotowuję w spisie treści, a obecnego w rozprawie, streszczenia w języku polskim i angielskim.

W części wprowadzającej Autorka kreśli podstawy i sytuację pragmatyczną kształcenia nauczycieli języków specjalistycznych w Polsce. Na tej podstawie formułuje następnie cele pracy, które sprowadzają się do zestawienia i oceny programów nauczania języków specjalistycznych na kierunku filologia germańska realizowanych we wszystkich państwowych uniwersytetach w Polsce. Ten wiodący cel jest uzupełniony poprzez sformułowanie zaleceń optymalizujących te programy nauczania. W celowości pracy zarysowana jest również metodologia pracy oparta na aspektach językowych, merytorycznych, porównawczych, ankietowych i projakościowych projektowanego badania. Sądzę, że jest to odpowiednie zarówno pod względem merytorycznym jak i kompozycyjnym przedstawienie celowości i metodologii niniejszego badania, które w takim zakresie nie zostało do tej pory przeprowadzone i udokumentowane w literaturze naukowej.

W kolejnym rozdziale następuje omówienie współczesnych i nowoczesnych usług przedsiębiorstw jako wyzwanie dla kształcenia nauczycieli języka obcego. Autorka kreśli tutaj ponad to sytuację polskich instytutów germanistycznych oraz przedstawia również szerszy kontekst germanistyki w Europie Środkowej i Wschodniej. Współczesna sytuacja na rynku pracy została przedstawiona optymalnie i spójnie połączona z problematyką nauczania języków specjalistycznych i przekazywania wiedzy fachowej w instytutach germanistycznych. Zebrane informacje bazują na aktualnej i szerokiej literaturze przedmiotu. Rozważania na temat używania języka niemieckiego i innych języków obcych w przedsiębiorstwach na początku rozdz. 2.3 można było jednak wydzielić w osobnym podrozdziale 2.3.1, tak aby powstało wyraźne oddzielenie od statusu i nauczania języka niemieckiego w instytutach germanistycznych w rozdz. 2.3.1 i 2.3.2.

Zbliżając się w pracy do sedna problematyki i samego celu rozprawy Autorka przedstawia najpierw w rozdziale 3 stan badań nad językami specjalistycznymi oraz ich ujęcia definicyjne, cechy, funkcje, a także stosuje perspektywę komparatywną dla uchwycenia różnic i cech wspólnych między językiem specjalistycznym a zawodowym. Omówienie głównych nurtów badawczych w języku i komunikacji specjalistycznej jest poprawne i optymalne w swoim zakresie wobec celu pracy. Na dwa niedociągnięcia chciałbym jednak zwrócić uwagę: Na str. 42 Autorka deklaruje - skądinąd słuszny - wybór dla celu niniejszej rozprawy modelu języka specjalistycznego jako wariantu językowego, ale nie podaje powodów takiego wyboru. Odczuwam również brak przykładów językowych na poparcie pewnych sądów lub dyferencjacji jak w przypadku cech różnych i wspólnych języka specjalistycznego (Fachsprache) i zawodowego (Berufssprache).

Kolejne rozdziały dysertacji obejmują języki specjalistyczne w kontekście ich nauczania. Ta tematyka jest przedmiotem rozważań w rozdziale 4, który zawiera w sobie również zarys glottodydaktyki, podstawy kształcenia ogólnego oraz uniwersyteckiego,

przedstawienie aktualnych projektów akademickich dla karier zawodowych oraz sytuację humanistyki wobec współczesnego rynku pracy. Mogłoby się wydawać, że pasaż traktujące o glottodydaktyce i jej historii powstania i rozwoju w Polsce są nieco długie lub nawet redundantne wobec celu dysertacji, ale ponieważ jej to polska dyscyplina, tzn. intensywnie rozwijana i propagowana w Polsce, dlatego należy się jej odpowiednie osadzenie w pracy, co też p. mgr Magda Grzybowska uczyniła. Dokładnie zostało przedstawione nauczanie języków specjalistycznych na uniwersytetach, zarówno w perspektywie teoretycznej jak i praktycznej z perspektywy studentów. Ten ostatni aspekt wybrzmiał w pracy szczególnie informatywnie, ponieważ odnosił się do badań ankietowych studentów kierunków neofilologicznych KUL, UMCS i UŁ z pytaniem o ich motywację wyboru kierunku oraz ocenę programów nauczania. Kolejnym praktycznym przykładem i jednocześnie właściwym etapem pracy są omówione programy nauczania zorientowane biznesowo, obecne i realizowane na kierunkach neofilologicznych. Stwierdzam, że na tym etapie dysertacji Autorka zaprezentowała i spójnie połączyła wszystkie potrzebne aspekty nauczania języków specjalistycznych.

Punktem odniesienia w rozdziale piątym są nauczyciele języków specjalistycznych. Autorka koncentruje się na kilku głównych elementach kształcenia nauczycieli, którymi są: kompetencje osobiste, możliwości dalszego kształcenia nauczycieli, kształcenie dorosłych i planowanie kursu / zajęć z języka specjalistycznego. Ten ostatni aspekt wydaje się szczególnie istotny dla pracy, ponieważ unaocznia praktyczną organizację zajęć specjalistycznych. Słusznie Autorka zestawia podstawowe elementy planowania: analizę potrzeb, zebranie i opracowanie materiałów językowych oraz ewaluację przekazanych i nabytych kompetencji językowych. Zakres kompetencji można jednak uzupełnić jeszcze o ewaluację przekazanej wiedzy specjalistycznej oraz umiejętności w zakresie języka specjalistycznego. One wybrzmiewają co prawda w pewien sposób w rozdziale 5.4.4 (np. „[...] im engen Zusammenhang mit der beruflichen Kompetenz”, s. 105), ale brakuje wyraźnego osadzenia pojęciowego i oddzielenia kompetencji, wiedzy i umiejętności.

Badanie empiryczne rozpoczyna się w rozdziale szóstym. Celem badania jest po pierwsze określenie zakresu kształcenia studentów do zawodu nauczyciela języków specjalistycznych oraz po drugie ocena programów nauczania, które są wdrożone ku temu na polskich uniwersytetach. Metoda badania jest dwutorowa, tzn. polega na porównaniu i ocenie poszczególnych programów nauczania w zakresie oferowanych przedmiotów specjalistycznych i ogólnojęzykowych oraz na przeprowadzeniu ankiety wśród absolwentów takiej specjalności na studiach licencjackich i magisterskich na kierunku filologia germańska z ewentualnym neofilologicznym rozszerzeniem (np. filologia germańska z językiem szwedzkim lub angielskim). Zestawienie i porównanie poszczególnych przedmiotów zostało wykonane poprawnie od strony metodycznej i rzetelnie od strony merytorycznej. Doktorantka podaje w podsumowaniu do każdego z 18 zestawień cechy główne oraz formułuje krytyczne uwagi odnoszące się do oferty przedmiotów na studiach I i II stopnia. Słusznie zauważa Autorka, że niejednorodne nazewnictwo i zróżnicowane przypisanie przedmiotów specjalistycznych do specjalności nastęrcza kłopotów interpretacyjnych. Jestem jednak zdania, że ewentualna analiza treści

zajęć, o ile byłaby możliwa ze względu na publiczną / internetową dostępność sylabusów w programach zajęć, nie jest wskazana. Wprowadziłyby zbyt dużą gradację treści i wypracowanie spójnej bazy analitycznej okazałoby się niemożliwe, co w konsekwencji mogłoby doprowadzić do zafałszowanych wniosków. Dlatego poziom obecności przedmiotów w poszczególnych programach daje już wymierne wyniki.

Zauważalnym trendem już na studiach I stopnia jest neofilologiczne uatrakcyjnienie filologii germańskiej, co jest odpowiedzią na wielojęzyczność i wielofachowość sektora usług biznesowych. Brakuje nadal przedmiotów zorientowanych na planowanie procesu dydaktyki języków specjalistycznych oraz podziału takiego procesu dla dzieci, młodzieży i dorosłych, na co trafnie wskazuje Autorka w swoich konkluzjach dla studiów I stopnia.

Według analogicznego wzorca metodycznego odbywa się zestawienie, omówienie i ocena przedmiotów specjalistycznych na studiach II stopnia. Oferta języków specjalistycznych jest tutaj mocniej rozbudowana, chociaż odnotować należy mniejszą liczbą studentów niż na studiach I stopnia. Wachlarz specjalizacyjny jest szeroki: od zajęć ogólnych do wyselekcjonowanych języków specjalistycznych w różnych branżach jak finanse, medycyna, logistyka, administracja czy marketing (UWr). Niektóre uniwersytety proponują jednak tylko ogólny przedmiot „języki specjalistyczne” i można się tylko domyślać, że jest pewien przekrój branżowy. Z drugiej jednak strony mamy osobne kierunki językowo-specjalistyczne na UAM i UJ. Języki specjalistyczne są jednak najczęściej wbudowane w zakres dydaktyki i translatoryki jako dwie osobne specjalności. Również i w tej części badania nie mam zastrzeżeń do konkluzji Autorki. Podsumowanie jest spójne, a tok wywodu przekonujący.

Analizując niedobory programów na studiach II stopnia nasuwa się pytanie o niemieckojęzyczne przedmioty specjalistyczne wykładane na innych kierunkach niż filologia germańska. W ramach kierunku lingwistyka stosowana są realizowane np. na UMCS, UAM i UW przedmioty obejmujące specjalistyczny język niemiecki. Jestem jednak i w tym przypadku zdania, że może to być zadanie i wyzwanie dla przyszłych projektów naukowych.

Druga i ostatnia część empiryczna obejmuje ankietę online wśród 12 praktykujących nauczycieli języków specjalistycznych. Ankieta zawiera 14 pytań dotyczących językowego i fachowego przygotowania do zawodu, trudności w obecnym nauczaniu i propozycje zmian w programach nauczania. Szkoda, że na początku rozdziału 6.2 nie ma zestawienia pytań z załącznika na str. 206. Są one integralną częścią metody badawczej i powinny znaleźć się w całości również tuż przed przedstawieniem wyników badań lub / i w rozdziale metodologicznym 1.3. Wśród pytań widziałbym za zasadne pytanie o branżowy rodzaj języka specjalistycznego, gdyż to mogłoby być istotnym tłem do interpretacji trudności z jakimi spotykają się nauczyciele w gromadzeniu i przyswajaniu wiedzy fachowej oraz czasochłonnym przygotowywaniu się do zajęć. Interpretacja wyników i wnioski uważam za optymalne, łączące się spójnie między sobą i trafnie odnoszące się do udzielonych odpowiedzi.

Rozprawę kończy część z wnioskami do całej pracy, w których Autorka odnosi się do wyznaczonych celów i tym samym adekwatnie zamyka merytoryczną część pracy. W tym rozdziale istotnych jest sześć szeroko omówionych zaleceń dot. ulepszenia programów nauczania na podst. zestawionych programów i ankiet. Następująca bibliografia jest sporządzona prawidłowo. Warto jednak podać datę dostępu przy wszystkich bibliograficznych źródłach i adresach internetowych.

Dysertacja p. mgr Magdy Grzybowskiej zasługuje na akceptację. Doktorantka posługuje się w części analitycznej pojęciami i interpretacjami pozyskanymi w części teoretycznej pracy. Aparat metodologiczny jest dwutorowy i pozwolił Doktorantce na osiągnięcie określonych wcześniej celów pracy. Wnioski są poprawne i widać jednoznacznie własne stanowisko Doktorantki wobec przeprowadzonego badania empirycznego. Badanie ma zdecydowanie charakter praktyczny, może, a nawet powinno, być wykorzystane przez glottodydaktyków do intensywnego monitorowania i ulepszania programów nauczania języków specjalistycznych.

Kompozycja pracy jest przemyślana, a struktura rozdziałów przejrzysta i o małej gradacji, co czyni pracę spójną w odbiorze. Autorka stosuje odpowiednie tabele, diagramy i zestawienia w tekście głównym, co również umożliwia sprawną lekturę tekstu naukowego. Praca napisana jest poprawną niemiecczyzną, w stylu naukowym charakterystycznym dla językoznawczych prac germanistycznych. Mam jednak dwie istotne uwagi: Autorka często używa moim zdaniem niewłaściwego dopisku bibliograficznego w nawiasie w postaci „Übers. M. G.” Rozumiem, że chodzi tu o znaczenie „tłumaczenie Magda Grzybowska”, co nakazuje szukać cytatu w tekście poprzedzającym ten zapis. Cytatów jednak nie ma, lecz są parafrazowane źródła polskojęzyczne. Nie powinno być takiego oznaczenia ze strony Autorki, jeśli parafrazuje, a nie cytuje. Druga uwaga odnosi się do licznych parafraz i cytatów zapożyczonych od innych autorów. Takich miejsc jest kilkadziesiąt w pracy. Nie chodzi tutaj o źródła archiwalne i trudno dostępne, lecz o współczesne, jak np. prace profesorów Franciszka i Sambora Gruczy wydane po 2000 r. Po wnikliwej lekturze pozwalam sobie również dołączyć krótki zestaw niewielkich mankamentów językowych i bibliograficznych, których jest w tej obszernej pracy niewiele, nie umniejszają one staranności językowej i nie mają wpływu na ocenę końcową:

- błędny zapis imienia i nazwiska polskiego językoznawcy, który powinien brzmieć: Jan Niecisław Ignacy Baudouin de Courtenay w przypisie nr 25.
- brak daty wydania przy Hoffmann na str. 39, 46.
- brak stron w odsyłaczu bibliograficznym na str. 69.
- literówki / ortografia przy nazwiskach na str. 42 (Icker vs Ickler), rzeczownikach str. 52, 96, czasownikach str. 56, skrótowcach str. 58, w zaimku osobowym str. 149, rodzajniku str. 223 oraz brak polskich znaków diakrytycznych w nazwie Universität Lodz w przypisie nr 27.

Konkluzja

Wobec powyższego stwierdzam, że Doktorantka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną z obszaru glottodydaktyki i lingwistyki języków specjalistycznych, umiejętnością stawiania i rozwiązywania problemów badawczych, rzetelnością przeprowadzonych badań, wnikliwością dokonywanych analiz, umiejętnością syntezy oraz konstruowania jasnego wyводу, co dowodzi, iż posiada podstawowe kompetencje badawcze, jakich oczekuje się od kandydatów na stopień naukowy doktora. **Wnoszę zatem o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego, w tym do publicznej obrony przedłożonej rozprawy doktorskiej.**

dr hab. Roman Opiłowski, prof. UWr
Uniwersytet Wrocławski

Roman Opiłowski